

MAREK TABOR

REŻYMY NOWEGO START I INF W CENTRUM UWAGI W 2018 R.

ARCHITEKTURA KONTROLI ZBROJEŃ JĄDROWYCH NA KRAWĘDZI ZAŁAMANIA

W maju 2018 r. sekretarz generalny ONZ António Guterres opublikował raport pt. *Bezpieczeństwo naszej wspólnej przyszłości: plan rozbrojenia*¹, nawiązując nim do tradycji wszystkich swoich poprzedników piastujących to stanowisko. Sformułował agendę pod kątem trzech priorytetów, z których każdy zawierał „pierwiastek humanitarny”: rozbrojenie dla ratowania ludzkości”, skoncentrowany na broni masowego rażenia; „rozbrojenie dla ratowania życia” – dotyczący kontroli broni konwencjonalnej, oraz „rozbrojenie dla przyszłych pokoleń” – analizujący wyzwania związane z rozwojem nowych technologii w dziedzinie wojskowej.

Raport ukazał się w czasie dla problematyki rozbrojenia, a w szczególności rozbrojenia jądrowego, bardzo niekorzystnym, być może najgorszym od zakończenia zimnej wojny. Sekretarz generalny ONZ dostrzega te negatywne trendy. Uwypukla zagrożenia występujące w świecie, który znajdującym się „na krawędzi nowej zimnej wojny” i charakteryzuje „pogarszającym się międzynarodowym środowiskiem bezpieczeństwa”, „nieograniczoną rywalizacją w konstruowaniu nowych rodzajów broni”, „ukrytą ingerencją w wewnętrzne procesy polityczne” i coraz częstszą pogonią za „złośliwymi i wrogimi aktami, tuż poniżej tradycyjnych progów użycia siły”. António Guterres dostrzega odchodzenie od multilateralizmu i osłabianie instytucji międzynarodowych w dziedzinie bezpieczeństwa, w tym ONZ, oraz długoletni brak negocjacji w sprawie rozbrojenia – szczególnie jądrowego. Obecne zagrożenia związane z istnieniem broni jądrowej określa jako „niedopuszczalne” i „rosnące”².

Sformułowana diagnoza jest pesymistyczna, ale prawdziwa. Ograniczając się w tym wydaniu *Rocznika* jedynie do problematyki jądrowej, stawiam tezę, że światowa architektura kontroli zbrojeń oparta na rozwiązaniach instytucjonalnych i prawnomiędzynarodowych (traktaty wielo- i dwustronne) balansowała w 2018 r. na krawędzi załamania. Największy „udział” w tej destrukcji miały USA – pod rządami 45. prezydenta Donalda Trumpa. Można odnieść wrażenie, że w sposób świadomy niszczył osiągnięcia poprzednika, Baracka Obamy – laureata Pokojowej Nagrody

¹ *Securing Our Common Future: Agenda for Disarmament Office for Disarmament Affairs*, New York 2018, https://front.un-arm.org/documents/SG+disarmament+agenda_1.pdf [dostęp: 18.01.2019]. W październiku 2018 r. opublikowano plan wdrażania w życie tego programu: UNODA, *Securing Our Common Future: An Agenda for Disarmament*, 4 grudnia 2018 r. [dostęp: 18.01.2019].

² Cyt. za: R. Rydell, „The Guterres disarmament agenda”, *Arms Control Today*, styczeń–luty 2019, <https://www.armscontrol.org/act/2019-01/features/guterres-disarmament-agenda> [dostęp: 23.01.2019].

Nobla. Niestety, główne hasło wyborcze Trumpa – *America first* – za jego prezydentury nie przełożyło się na praktyczne działania w dziedzinie kontroli zbrojeń w tym właśnie duchu. Co więcej, USA utraciły na tym polu dawną kreatywność i innowacyjność, a także swoiste przywództwo. Zamiast zastany ład wzmacniać i rozwijać, doprowadzają do jego dekompozycji i wyraźnego osłabienia.

Priorytetem Stanów Zjednoczonych Donalda Trumpa stało się dowartościowanie roli broni jądrowej w zapewnieniu skuteczności „odstraszenia” i poszerzenie wachlarza możliwości jej użycia na coraz niższym poziomie ewentualnych zagrożeń. Kontrola nad arsenałami jądrowymi, dalsze ich ograniczanie i redukcje miały drugorzędne znaczenie.

Działania USA w 2018 r. w sposób znaczący osłabiały NPT. Z jednej strony Stany Zjednoczone „czuwały” nad tym, aby państwa nieatomowe wykonywały wynikające z tego reżimu obowiązki, z drugiej same „zapominają” o swoich zobowiązaniach, dotyczących kontroli zbrojeń i rozbrojenia, które przyjęły na siebie, także w jego ramach³.

Wypowiedzenie przez Trumpa 8 maja 2018 r.⁴ wielostronnego porozumienia nuklearnego z Iranem z 2015 r.⁵ było najbardziej spektakularnym przykładem osłabienia reżimu NPT. Bezprecedensowe ograniczenie i restrukturyzacja irańskiego programu nuklearnego, uniemożliwiający przekształcenie go na cele militarne (na 15 lat) i poddanie międzynarodowej kontroli, w tym inspekcjom na miejscu (na 25 lat), w zamian za zniesienie (lub zawieszenie) sankcji nałożonych wcześniej na to państwo, uznane zostały przez Donalda Trumpa za niewystarczające. Domagał się on m.in. re negocjacji porozumienia – uczynienia go bezterminowym, i nałożenia na Iran dodatkowych zakazów w nim niewystępujących (np. w odniesieniu do programów rozwoju rakiet balistycznych)⁶. Zamiar wystąpienia z układu był zapowiadany już w trakcie kampanii wyborczej, a ważny owoc dyplomacji Baracka Obamy, Rosji, Wielkiej Brytanii, ChRL, Francji i RFN wobec Iranu (formuła: P5 + 1 oraz Iran) określany pejoratywnie, m.in. jako „katastrofa” i „najgorsze porozumienie, jakie kiedykolwiek wynegocjowano”⁷. Już jako prezydent Trump wycofał USA

³ Nie przypadkiem w *Przeglądzie polityki jądrowej* z lutego 2018 r. sporządzonym przez Departament Obrony USA we fragmencie dotyczącym znaczenia NPT zabrakło odniesienia do art. VI traktatu.

⁴ The White House, *Ceasing U.S. Participation in the JCPOA and Taking Additional Action to Counter Iran's Malign Influence and Deny Iran All Paths to a Nuclear Weapon*, Washington, DC, 8 maja 2018 r., <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/ceasing-u-s-participation-jcpoa-taking-additional-action-counter-irans-malign-influence-deny-iran-paths-nuclear-weapon/> [dostęp: 22.01.2019].

⁵ Wspólny Wszechstronny Plan Działania (*Joint Comprehensive Plan of Action – JCPOA*) – umowa międzyrządowa, podpisana w Wiedniu 14 lipca 2015 r., weszła w życie 18 października 2015 r. Szerzej: M. Tabor, „Kontrola zbrojeń i rozbrojenie w 2015 roku pod znakiem reżimu NPT”, *Rocznik Strategiczny* 2015/16, s. 114–118.

⁶ Ciekawa analiza publicystyczna tego problemu: D. Warszawski, „Wiarygodność cenny towar: Ameryka już go nie ma”, *Gazeta Wyborcza* z 12–13 maja 2018 r., s. 20–21; M.A. Piotrowski, „Decyzja USA o rezygnacji z porozumienia nuklearnego z Iranem”, *Biuletyn PISM* z 12 maja 2018 r., http://www.pism.pl/files/?id_plik=24428 [dostęp: 22.01.2019].

⁷ Y. Torbati, „Trump election puts Iran nuclear deal on shaky ground”, Reuters, 9 listopada 2016 r., <https://www.reuters.com/article/us-usa-election-trump-iran/trump-election-puts-iran-nuclear-deal-on-shaky-ground-idUSKBN13427E> [dostęp: 23.01.2019].

z porozumienia. Uczynił to wbrew opinii wielu najważniejszych członków administracji i wywiadu oraz wbrew stanowisku pozostałych sygnatariuszy JCPOA. Nie miały dla niego znaczenia pozytywne oceny wykonywania przez Iran zobowiązań, formułowane regularnie, co trzy miesiące przez Międzynarodową Agencję Energii Atomowej (MAEA)⁸ i co pół roku przez sekretarza generalnego ONZ⁹. USA przywróciły obowiązujące przed 2016 r. sankcje¹⁰, naruszając tym samym interesy pozostałych sygnatariuszy oraz innych państw. Osłabiony gospodarczo Iran wykonywał nadal swoje zobowiązania, ale trwałość JCPOA wcale nie była i nie jest pewna¹¹.

Pozytywnym w swej wymowie, spektakularnym¹² i najbardziej chyba medialnym wydarzeniem 2018 r., nie tylko w dziedzinie kontroli zbrojeń, było spotkanie 12 czerwca w Singapurze Donalda Trumpa z Kim Dzong-unem, przywódcą Korei Północnej – państwa, które jako jedyne w dotychczasowej, prawie pięćdziesięcioletniej historii NPT opuściło ten reżim w 2003 r. i trzy lata później, w 2006 r., stało się państwem jądrowym, niezwykle dynamicznie rozwijającym odpowiedni potencjał i infrastrukturę jemu służącą¹³. Pomimo wielu sankcji nałożonych przez USA i instytucje międzynarodowe, w tym ONZ, Korea Północna stała się realnym zagrożeniem wojskowym nie tylko dla regionu, lecz także dla świata.

20 kwietnia 2018 r. KRLD ogłosiła¹⁴ moratorium na próbne wybuchy jądrowe i testy międzykontynentalnych rakiet balistycznych oraz poinformowała o zamknięciu obiektu, w którym przeprowadzano badania i takie próby (Punggye-ri)¹⁵, przygotowując tym samym podatny grunt do singapurskiego spotkania¹⁶. Zakończyło się ono podpisaniem tylko jednego oficjalnego dokumentu – krótkiego, bardzo lakonicznego

⁸ Ostatni raport opublikowany został 12 listopada 2018 r.: *Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015)*, Report by Secretary General IAEA, <https://www.iaea.org/sites/default/files/18/11/gov2018-47.pdf> [dostęp: 20.01.2019].

⁹ *Sixth report of the Secretary-General on the implementation of Security Council resolution 2231 (2015)*, Security Council, 6 grudnia 2018 r., <https://undocs.org/S/2018/1089> [dostęp: 21.01.2019].

¹⁰ Ostatnia grupa sankcji została przywrócona 5 listopada 2018 r.

¹¹ K. Davenport, „Timeline of nuclear diplomacy with Iran”, Fact Sheet and Briefs, Arms Control Association, grudzień 2018 r., <https://www.armscontrol.org/factsheet/Timeline-of-Nuclear-Diplomacy-With-Iran#2018> [dostęp: 19.01.2019].

¹² Było to pierwsze w historii stosunków między obu państwami spotkanie na szczycie zaledwie kilka miesięcy po niezwykle wojowniczej retoryce obu przywódców. W sierpniu 2017 r. w obliczu zapowiadanych przez północnokoreański reżim testów jądrowych Trump zagroził mu „ogniem i furią, jakich świat dotąd nie widział”. „Mowa nienawiści” uprawiana przez obu polityków w drugiej połowie 2017 r. sięgnęła zenitu, wzbudzając nawet obawy, że dojdzie do wojny.

¹³ W latach 2006–2017 Korea Północna dokonała sześciu próbnich wybuchów jądrowych i 117 testów rakietowych. Koreańskie programy jądrowe i raketowe obejmują dziesiątki obiektów, setki budynków i tysiące ludzi. SIPRI szacował, że na początku 2017 r. KRLD posiadała około 10–20 głowic jądrowych.

¹⁴ S. Kim, C. Kim, „North Korea says will stop nuclear tests, scrap test site”, Reuters, 21 kwietnia 2018 r., <https://www.reuters.com/article/us-northkorea-missiles/north-korea-says-will-stop-nuclear-tests-scrap-test-site-idUSKBN1HR37J> [dostęp: 18.01.2019].

¹⁵ W maju 2018 r. według doniesień północnokoreański obiekt został zlikwidowany, ale w procedurze tej nie uczestniczyli międzynarodowi obserwatorzy. Od tamtej pory Korea Północna nie poczyniła dalszych znaczących kroków w kierunku denuklearyzacji.

¹⁶ Przed szczytem w Singapurze, 27 kwietnia 2018 r. doszło do spotkania przywódców Korei Północnej i Południowej – trzeciego w historii „szczytów” międzykoreańskich i pierwszego na terytorium Korei Południowej.

„wspólnego oświadczenia”¹⁷, którego najważniejszym fragmentem jest stwierdzenie, że, „prezydent Trump zobowiązał się do zapewnienia KRLD gwarancji bezpieczeństwa, a przewodniczący Kim Dzong-un potwierdził swoje stanowcze i niezmiennie zaangażowanie w całkowitą denuklearyzację Półwyspu Koreańskiego”¹⁸. Nie jest jasne, jaki będzie zakres geograficzny i przedmiotowy denuklearyzacji¹⁹, jakimi metodami zostanie ona osiągnięta i w jakim przedziale czasowym²⁰. To historyczne, choć tylko czterogodzinne spotkanie stanowiło obiecujący punkt wyjścia dla długiego i żmudnego procesu negocjowania szczegółów procesu denuklearyzacji i ustanowienia trwałego pokoju na Półwyspie Koreańskim. Do najważniejszych zadań w tym procesie należałoby zaliczyć przekształcenie dobrowolnego moratorium na próby jądrowe w trwały zakaz przez skłonienie Korei Północnej do przystąpienia do CTBT, traktatu z 1996 r. zakazującego takich prób, i tym samym do przybliżenia momentu jego wejścia w życie. Będzie to trudne z politycznego i psychologicznego punktu widzenia, zważywszy, że USA dotąd nie ratyfikowały układu i – co więcej – administracja Donalda Trumpa nie zamierza tego uczynić, przynajmniej w najbliższych latach²¹. Celem końcowym powinien być powrót KRLD do reżimu NPT, ale droga do tego jest bardzo daleka. W czasie jej pokonywania oczywiście pozostaje do wykonania wiele innych przedsięwzięć²².

Najważniejszym wyzwaniem dla architektury kontroli zbrojeń w 2018 r. był coraz bardziej niepewny los dwóch reżimów amerykańsko-rosyjskich – Nowego START i INF. Zagrożenia z tego wynikające mają nie tylko wymiar dwustronny, lecz także – ze względu na rodzaje zbrojeń jądrowych, które są nimi objęte – światowy. Tym właśnie problemom poświęcona jest dalsza część artykułu.

NOWY START – DOTYCHCZAS DOBRZE, ALE CO DALEJ?

Na początku 2018 r. Nowy START (*Strategic Arms Reduction Treaty*) – amerykańsko-rosyjski układ w sprawie środków dalszej redukcji i ograniczeń strategicznych zbrojeń ofensywnych, podpisany 8 kwietnia 2010 r. w Pradze przez prezydentów Baracka Obamę i Dmitrija Miedwiediewa, który zaczął obowiązywać od

¹⁷ *Joint Statement of President Donald J. Trump of the United States of America and Chairman Kim Jong Un of the Democratic People's Republic of Korea at the Singapore Summit*, 12 czerwca 2018 r., <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/joint-statement-president-donald-j-trump-united-states-america-chairman-kim-jong-un-democratic-peoples-republic-korea-singapore-summit/> [dostęp: 20.01.2019].

¹⁸ W punkcie 3 dokumentu obaj przywódcy, potwierdzając (międzykoreańską) deklarację z Panmudżom z dnia 27 kwietnia 2018 r., zobowiązali się podjąć „działania na rzecz „całkowitej denuklearyzacji Półwyspu Koreańskiego”.

¹⁹ K. Davenport, A. Sanders-Zakre, „North Korea denuclearization digest”, *Arms Control Now*, 11 stycznia 2019 r. [dostęp: 23.01.2019].

²⁰ Oświadczenie mówi enigmatycznie, że zawarte w nim postanowienia powinny być wdrożone „w pełni i sprawnie”.

²¹ Zapowiedź taka znalazła się w *Przeglądzie polityki jądrowej*.

²² S. Herzog, „After the summit: A next step for the United States and North Korea”, *Arms Control Today*, lipiec – sierpień 2018, <https://www.armscontrol.org/act/2018-07/features/after-summit-next-step-united-states-north-korea> [dostęp: 23.01.2019].

5 lutego 2011 r. – wszedł w nową fazę funkcjonowania²³. 5 lutego 2018 r., zgodnie z art. II.1 układu, upłynął siedmioletni okres, w którym strony zobowiązały się do takiego ukształtowania swych potencjałów jądrowych zbrojeń strategicznych (o zasięgu powyżej 5500 km), aby ich wielkość do tego czasu nie przekroczyła ustalonych pułapów (limitów): 700 sztuk „aktywnych” (rozieszczonych) środków przenoszenia, 800 „aktywnych” i „nieaktywnych” (nierozieszczonych) środków przenoszenia razem wziętych oraz 1550 głowic na „aktywnych” środkach przenoszenia. Jeśli któryś z sygnatariuszy będzie posiadał mniejsze od wyznaczonych pułapów zasoby w jakiegokolwiek kategorii uzbrojenia objętego układem, to nie będzie to oczywiście oznaczało złamania tego układu. Jego złamanie nastąpi wówczas, jeśli jakikolwiek z tych trzech pułapów zostanie przekroczony. Ustalone pułapy nie mogą zostać również przekroczone w kolejnych trzech latach z dziesięcioletniego okresu obowiązywania układu – do 5 lutego 2021 r. USA i Rosja mają prawo (art. II.2), w ramach powyższych pułapów, do samodzielnego decydowania o strukturze poszczególnych elementów ich „triady strategicznej” (środki przenoszenia rozmieszczone na lądzie – ICBM, na okrętach podwodnych – SLBM i bombowce strategiczne). Zasada ta została przyjęta również w układzie SORT (*The Strategic Offensive Reductions Treaty*) z 2002 r.²⁴, który przestał obowiązywać wraz z wejściem w życie Nowego START (art. XIV.4). Miejscem stałego stacjonowania objętych układem zbrojeń mogą być jedynie terytoria narodowe stron (art. IV.11).

W trakcie realizacji układu strony mają obowiązek przekazywania sobie regularnie, co pół roku, aktualnych danych ilościowych i jakościowych dotyczących systemów uzbrojenia strategicznego objętych układem. USA i Rosja informowały się wzajemnie o stanie potencjałów strategicznych na dzień 1 marca i 1 września każdego roku, z wyjątkiem pierwszej notyfikacji – rozpoczynającej i ostatniej – kończącej siedmioletni okres redukcji; w tych przypadkach dane dotyczyły stanów na dzień 5 stycznia. W sumie w dotychczasowym okresie realizacji układu do końca 2018 r. dokonano po 15 takich notyfikacji, w tym 14 do ostatniego dnia kończącego siedmioletni okres redukcji.

5 lutego 2018 r. sygnatariusze poinformowali oficjalnie o dotrzymaniu zobowiązań redukcyjnych wynikających z Nowego START. Z opublikowanych danych wynikało, że USA²⁵ i Rosja²⁶ posiadały odpowiednio po: a) 652 i 527 „aktywnych” środków przenoszenia, b) 800 i 779 „aktywnych” i „nieaktywnych” takich środków oraz c) 1350 i 1444 głowice na „aktywnych” środkach przenoszenia. W każdym

²³ Szerzej na temat postanowień Nowego START zob. M. Tabor, „Porozumienia w sprawie kontroli zbrojeń i rozbrojenia”, w: *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2012, s. 156–157; A.F. Woolf, „The New START Treaty: Central limits and key provisions”, Congressional Research Service R41219, 27 września 2018 r., <https://fas.org/sgp/crs/nuke/R41219.pdf> [dostęp: 20.12.2018].

²⁴ M. Tabor, op. cit., s. 155–156.

²⁵ *New START Treaty Aggregate Numbers of Strategic Offensive Arms, Fact Sheet*, Washington, DC, 22 lutego 2018 r., <https://www.state.gov/t/avc/newstart/278775.htm> [dostęp 3.01.2019].

²⁶ *Foreign Ministry Statement*, 5 lutego 2018 r., http://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/3054864?p_p_id=101_INSTANCE_cKNonkJE02Bw&_101_INSTANCE_cKNonkJE02Bw_languageId=en_GB [dostęp: 4.01.2019].

z przypadków, z wyjątkiem jednego, były to wielkości niższe od dozwolonych, odpowiednio o: a) 48 i 173 sztuki, b) 0 i 21 sztuk, c) 200 i 106 sztuk.

Na dzień 1 marca 2017²⁷ r. sygnatariusze układu dysponowali odpowiednio po: a) 673 i 523 „aktywnymi” środkami przenoszenia, b) 820 i 816 łącznie „aktywnymi” i „nieaktywnymi” takimi środkami oraz c) 1411 i 1765 głowicami. Tak więc jeszcze niespełna rok przed upływem terminu redukcji oba państwa przekraczały dozwolone pułapy w odniesieniu do środków wymienionych w punkcie b), przy czym w praktyce dotyczyło to „nieaktywnych” środków przenoszenia, których USA miały o 26 sztuk za dużo, natomiast Rosja – 16. Rosja przekraczała również pułap w odniesieniu do dozwolonej liczby głowic – o 210 sztuk. Biorąc pod uwagę powyższe dane, odnotujmy, że w ostatnim, siódmym roku procesu redukcyjnego zmiany, które w konsekwencji pozwalały „zmieścić się” w wytyczonych układem pułapach, były następujące: USA zmniejszyły liczbę „aktywnych” środków przenoszenia o 21 sztuk, a Rosja zwiększyła o 4; oba państwa zredukowały łączną liczbę „aktywnych” i „nieaktywnych” takich środków – USA o 20 sztuk, natomiast Rosja o 37; „cięcia” objęły również głowice – w przypadku USA o 61 sztuk, a Rosji aż o 321 sztuk. Redukcjami, i to dość znacznymi, objęte zostały wszystkie składniki strategicznego potencjału jądrowego obu państw. Tylko w odniesieniu do „aktywnych” środków przenoszenia w Rosji nastąpił nieznaczny wzrost.

Dokonując porównania danych liczbowych przedstawionych przez USA i Rosję 5 lutego 2011 r.²⁸, w którym to dniu proces redukcji został zapoczątkowany, i tych z ostatniego dnia trwającego siedem lat procesu – 5 lutego 2018 r. – należy odnotować najbardziej charakterystyczne zmiany. W punkcie wyjścia Stany Zjednoczone znajdowały się w gorszej pozycji niż Rosja, w tym sensie, że musiały dokonać znaczących redukcji. W każdym z trzech składników objętego traktatem potencjału strategicznego posiadały wyraźne nadwyżki w odniesieniu do ustalonych pułapów. Dysponowały 882 sztukami „aktywnych” środków przenoszenia – o 182 sztuki więcej od docelowego pułapu, 1124 sztukami „aktywnych” i „nieaktywnych” takich środków (o 324 sztuki więcej) i 1800 głowicami – więcej o 250 sztuk. Z kolei Rosja miała nadwyżkę 65 sztuk w odniesieniu do łącznej liczebności „aktywnych” i „nieaktywnych” środków przenoszenia, posiadała bowiem ich wówczas 865 sztuk. Poniżej dozwolonych pułapów znajdowały się natomiast „aktywne” środki przenoszenia – było ich 521 sztuk, mniej o 179 od dozwolonej liczby. Mniejsza od dozwolonej była również liczebność głowic strategicznych. Rosja miała ich 1537 – do dozwolonej wielkości brakowało 13 sztuk.

W ciągu siedmiu lat procesu redukcyjnego następowały liczne zmiany w liczebności poszczególnych elementów traktatowego potencjału strategicznego USA i Rosji. Wynikały one przede wszystkim z realizowania przez obie strony programów

²⁷ *New START Treaty Aggregate Numbers of Strategic Offensive Arms*, Fact Sheet, Washington, DC, 1 kwietnia 2018 r., <https://www.state.gov/t/avc/newstart/269406.htm> [dostęp: 5.01.2019].

²⁸ *New START Treaty Aggregate Numbers of Strategic Offensive Arms*, Fact Sheet, Washington, DC, 1 czerwca 2011 r., <https://2009-2017.state.gov/t/avc/rls/164722.htm> [dostęp: 5.01.2019].

modernizacyjnych, które są dozwolone, ale muszą być wzajemnie notyfikowane i są monitorowane²⁹.

W odniesieniu do głowic rozmieszczonych na „aktywnych” środkach przenoszenia USA dysponowały ich nadwyżką od początku procesu redukcji do 1 września 2015 r., kiedy to po raz pierwszy wielkość tych zbrojeń była niższa od dopuszczalnego limitu i taka pozostawała do końca 2018 r. W przypadku Rosji tendencja była niejednoznaczna. 5 lutego 2011 r. posiadała ona nieco mniej głowic, niż zezwalają uzgodnienia w tym zakresie (o 13 sztuk). Po pół roku (wrzesień 2011 r.) liczba rosyjskich głowic była już nieco wyższa od tego limitu (o 16 sztuk), lecz w kolejnych półrocznych okresach spadała poniżej limitu, osiągając we wrześniu 2013 r. najniższy poziom w całym siedmioletnim okresie (1400 głowic – o 150 poniżej limitu). Od tamtego czasu mamy do czynienia z tendencją wzrostową. Rok później – we wrześniu 2014 r. – arsenał rosyjskich głowic przewyższał już limit, osiągając największą nadwyżkę we wrześniu 2016 r. (1796 głowic – o 246 więcej). W kolejnych okresach, wyznaczanych terminem notyfikacji, trwała tendencja spadkowa, a poniżej dozwolonego limitu Rosja znalazła się dopiero w ostatnim półroczu siedmioletniego okresu. We wrześniu 2016 r. odnotowany został największy dystans między wielkością amerykańskich i rosyjskich zasobów głowic – Rosja miała ich o 427 sztuk więcej niż USA, przy czym w kolejnych okresach się on zmniejszał, do 94 głowic w lutym 2018 r. – nadal na korzyść Rosji.

Analiza danych odnoszących się do „aktywnych” środków przenoszenia w okresie 5 lutego 2011 r. – 5 lutego 2018 r. prowadzi do następujących wniosków. Od początku procesu redukcyjnego USA dysponowały niewielkimi nadwyżkami tej broni, przy czym wielkość tych nadwyżek (średnio biorąc) stawała się coraz mniejsza aż do września 2016 r., kiedy amerykański potencjał po raz pierwszy był niższy od dozwolonego (681 sztuk – o 19 mniej) i do końca procesu redukcji pozostał poniżej limitu. Z kolei rosyjski arsenał „aktywnych” środków przenoszenia w siedmioletnim okresie redukcji ani razu nie przekroczył dozwolonego pułapu 700 sztuk. Między marcem 2012 r. a marcem 2014 r. był niższy od 500 sztuk, po czym granicę tę trwale przekroczył, osiągając w ostatnim okresie redukcji poziom 527 sztuk – o 173 mniej od dozwolonego. Przewaga USA nad Rosją w tej dziedzinie występowała w całym okresie redukcyjnym. W lutym 2018 r. różnica wynosiła 125 sztuk.

W okresie 5 lutego 2011 r. – 5 lutego 2018 r.³⁰ Stany Zjednoczone zmniejszyły, i to znacząco, arsenał „aktywnych” głowic strategicznych, o 450 sztuk (redukcja o 25%), „aktywnych” środków przenoszenia o 230 sztuk (redukcja o 26%) i „nieaktywnych” środków przenoszenia o 94 sztuki (29%). Wysiłek redukcyjny Rosji był relatywnie mały i dotyczył jedynie dwóch składników: głowic strategicznych – zmniejszenie o 93 sztuki (6%) i „nieaktywnych” środków przenoszenia – spadek o 80 sztuk (24%). Natomiast nieznacznie powiększony został potencjał „aktywnych” środków przenoszenia – tylko o 6 (około 1%).

²⁹ A.F. Woolf, „The New START Treaty...”, op. cit., s. 34–36.

³⁰ *After Seven Years of Implementation, New START Treaty Enters Into Effect*, Federation of American Scientists, 8 lutego 2018 r., <https://fas.org/blogs/security/2018/02/newstart-ineffect/> [dostęp: 6.01.2019].

Jeśli wziąć pod uwagę zbiorczy arsenał środków strategicznych USA i Rosji, to z oficjalnych danych wynika, że gdy oba państwa przystępowały do realizacji układu, dysponowały łącznie 3337 sztukami głowic na „aktywnych” środkach przenoszenia, 1403 sztukami „aktywnych” środków przenoszenia i 586 sztukami środków „nieaktywnych”. Rezultatem dokonywanych redukcji i ograniczeń było uzyskanie 5 lutego 2018 r. następujących parametrów: 2794 głowice – mniej o 543 sztuki (redukcja o 16%), 1779 „aktywnych” środków przenoszenia – mniej o 224 sztuki (redukcja o 16%) i 400 „nieaktywnych” środków przenoszenia – mniej o 186 sztuk (redukcja o 32%).

Po 5 lutego 2018 r. żadna ze stron, chcąc pozostać w zgodzie z układem, nie może przekraczać ustalonych pułapów, co nie oznacza braku zmian w ich ramach. O tym, że takowe wystąpiły, świadczą dane o stanie potencjałów USA i Rosji na dzień 1 września 2018 r.³¹ W ciągu pierwszego półrocza po zakończeniu okresu redukcji w USA nastąpił niewielki wzrost liczebny potencjału strategicznego, natomiast w Rosji doszło do niewielkiego jego uszczuplenia. Liczebność amerykańskich głowic wzrosła o 48 sztuk – do 1398, a „aktywnych” środków przenoszenia o 7 sztuk – do 659. Zmniejszyła się natomiast liczba „nieaktywnych” środków przenoszenia, o 7 sztuk – ze 148 do 141. Udział głowic strategicznych w rosyjskim arsenale zmalał o 24 sztuki – do 1420, a „aktywnych” środków przenoszenia o 10 sztuk – do poziomu 515. Nieznacznie natomiast wzrósł arsenał „nieaktywnych” środków przenoszenia – o 6 sztuk, z 252 do 258.

Występujące pod koniec 2018 r. różnice w poziomach poszczególnych składników objętych pułapami Nowego START nie były zbyt duże. USA miały przewagę w liczebności „aktywnych” środków przenoszenia – o 142 sztuki, natomiast w dwóch pozostałych kategoriach dominowała Rosja: posiadała o 22 głowice i o 117 sztuk „nieaktywnych” środków przenoszenia więcej. Jednak liczba głowic posiadanych przez sygnatariuszy w ramach Nowego START stanowi zaledwie około jednej trzeciej całkowitej liczby głowic, którymi obaj dysponują – USA mają ich około 3800 sztuk, Rosja – około 4350 sztuk³².

Nad realizacją procesu redukcji zgodnego z Nowym START i wywiązywaniem się ze wszystkich zobowiązań nadzór sprawuje Dwustronna Komisja Konsultacyjna (*Bilateral Consultative Commission* – BCC). Jej posiedzenia odbywają się dwa razy w roku i mają charakter poufny. W 2018 r. zebrała się ona w Genewie – w dniach 10–20 kwietnia i 10–18 października.

USA i Rosja mają prawo do wzajemnego przeprowadzania po osiemnaście inspekcji rocznie. W okresie od 5 lutego 2017 r. do 5 lutego 2018 r. oba kraje w całości wykorzystały przysługujące im limity dozwolonych inspekcji. Od początku obowiązywania układu do 5 lutego 2019 r. wykonały w sumie po 144 inspekcje – razem 288.

³¹ New START Treaty Aggregate Numbers of Strategic Offensive Arms, Fact Sheet, 1 września 2018 r., Washington, DC, <https://www.state.gov/t/avc/newstart/286466.htm> [dostęp: 7.01.2019].

³² H. M. Kristensen, *New START Numbers Show Importance of Extending Treaty*, Federation of American Scientists, 5 października 2018 r., <https://fas.org/blogs/security/2018/10/new-start-sep/> [dostęp: 7.01.2019].

W 2018 r. dokonanych zostało około 2300 wzajemnych notyfikacji związanych z funkcjonowaniem Nowego START. Łączna ich liczba w dotychczasowym okresie jego obowiązywania – do 31 grudnia 2018 r. – wyniosła około 16 900.

Wywiązywanie się ze zobowiązań redukcyjnych ocenione zostało pozytywnie przez oba państwa. W specjalnym oświadczeniu Departamentu Stanu opublikowanym 5 lutego 2018 r. uznano³³, że wdrożenie Nowego START „zwiększa bezpieczeństwo USA i jego sojuszników” i sprawia, iż strategiczne relacje między USA a Federacją Rosyjską są „bardziej stabilne, przejrzyste i przewidywalne”; jest „krytycznie ważne” w momencie, kiedy wzajemne stosunki uległy pogorszeniu i wzrosło zagrożenie wynikające z błędnej kalkulacji i błędnego postrzegania. Z kolei wydane tego samego dnia oświadczenie rosyjskiego MSZ³⁴ zawierało informacje o jej aktualnym stanie liczbowym potencjału objętego układem. Tą drogą Rosja „uznała” amerykańskie dane dotyczące tych zagadnień, ale zakwestionowała prawidłowość (brak transparentności) niektórych działań redukcyjnych (np. rekonfiguracji kilku wyrzutni pocisków balistycznych na okrętach podwodnych Trident II i bombowców B-52H, wyposażonych dotąd w broń jądrową, na systemy konwencjonalne) przeprowadzonych przez USA, dając do zrozumienia, że „wzajemnie akceptowane rozwiązania” powinny zostać wypracowane w ramach BCC.

5 lutego 2018 r. rozpoczął się kolejny, tym razem trzyletni okres obowiązywania Nowego START. Upłynie on 5 lutego 2021 r., chyba że USA i Rosja zgodzą się jednorazowo (art. XIV.2) na jego przedłużenie na okres nie dłuższy niż pięć lat. Możliwy jest również inny scenariusz – zastąpienie Nowego START kolejnym traktatem. Strony mogą tego dokonać jeszcze do lutego 2021 r. Jest to również dopuszczalne w sytuacji, gdyby nastąpiła jego prolongata.

Do tej pory możliwość zastąpienia Nowego START innym układem najwyraźniej zarysowała się w pierwszym roku drugiej kadencji prezydenckiej Baracka Obamy³⁵. 19 czerwca 2013 r. w Berlinie zgłosił on propozycję „wynegocjowania” z Rosją redukcji potencjału głowic strategicznych o jedną trzecią w stosunku do pułapów Nowego START (1000–1100 sztuk). Oferta ta została co najmniej chłodno przyjęta przez Rosję, która formalnie jednak jej nie odrzuciła. Kryzys ukraiński, a w szczególności aneksja Krymu (marzec 2014 r.) spowodowały, że problem „co dalej po Nowym START” spadł w agendzie stosunków rosyjsko-amerykańskich na dalszy plan. Co więcej, w USA, a także w Rosji zastanawiano się nawet nad „zawieszeniem” obowiązywania obecnego traktatu. Jednak proces redukcji, pomimo politycznych turbulencji, przebiegał bez zakłóceń³⁶.

Na ostatniej przed odejściem z urzędu konferencji prasowej 18 stycznia 2017 r. Barack Obama sugerował swojemu następcy „odnowienie zatrzymanego dialogu amerykańsko-rosyjskiego w sprawie dalszych redukcji ryzyka jądrowego w sposób

³³ *New START Treaty Central Limits Take Effect*, Press Statement, Washington, DC, 5 lutego 2018 r., <https://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2018/02/277888.htm> [dostęp: 8.01.2019].

³⁴ *Foreign Ministry Statement...*, op. cit.

³⁵ Szerzej: M. Tabor, „Reżimy kontroli zbrojeń jądrowych i chemicznych – trzszczy w szwach, ale nie jest jeszcze źle”, *Rocznik Strategiczny* 2014/15, s. 96–97.

³⁶ Szerzej: idem, „Kontrola zbrojeń i rozbrojenie w 2015 roku...”, op. cit., s. 100–101.

poważny”, wskazując, że „po obu stronach pozostaje wiele miejsca dla redukcji potencjałów jądrowych”³⁷.

Donald Trump do tej pory pozostał głuchy na rady poprzednika. Jego wypowiedzi i tweety dotyczące broni jądrowej i obejmujących ją regulacji traktatowych zarówno w trakcie kampanii wyborczej, jak i w pierwszych miesiącach po objęciu urzędu budziły obawy i konsternację³⁸. Wykazał się bowiem niezajomością problemu – dotyczyło to także Nowego START. W pierwszej rozmowie telefonicznej z prezydentem Rosji Władimirem Putinem, przeprowadzonej 28 stycznia 2017 r.³⁹, kilka dni po objęciu urzędu prezydenta, na pytanie o możliwość przedłużenia Nowego START, za czym opowiada się Rosja, najpierw nie odpowiedział, bo nie wiedział, o co jest pytany, a następnie (po otrzymaniu szybkiej lekcji od obecnych przy rozmowie urzędników) określił to porozumienie mianem „złej transakcji”, w wyniku której Rosja odnosi „jednostronne korzyści”. W niecały miesiąc później, 21 lutego 2018 r. w wywiadzie dla agencji Reuters⁴⁰ już oficjalnie powtórzył te opinie, dodając: „Jestem pierwszym, który chciałby, by żadne państwo nie posiadało broni jądrowej, ale my nigdy nie będziemy w tyle”. Nie zajął w obu tych przypadkach stanowiska w sprawie „co dalej z Nowym START”. Ta niejednoznaczność stała się charakterystyczną cechą postępowania prezydenta i jego administracji.

Opublikowany 2 lutego 2018 r. przez Departament Obrony USA raport pt. *Przegląd polityki jądrowej (Nuclear Posture Review – NPR)*⁴¹, pierwszy od ośmiu lat dokument tego typu, sformułował wytyczne w zakresie strategii nuklearnej Stanów Zjednoczonych i zmian w siłach jądrowych, w których zestawie zabrakło niestety konkretnych rekomendacji i inicjatyw odnoszących się do reżimów z zakresu kontroli zbrojeń i rozbrojenia, w tym Nowego START. Z dokumentu tego wynika jednoznacznie, że administracja Trumpa negatywnie ocenia szanse na kolejne redukcje broni jądrowej i nie zamierza dalej zmniejszać jej znaczenia w polityce bezpieczeństwa USA. Zwiększa natomiast nacisk na odstraszenie, na dalszą modernizację sił strategicznych i rozwój zdolności do „odpowiedzi” na ewentualne ograniczone ataki nuklearne. Stabilność strategiczną jako podstawową zasadę stosunków między USA a Rosją i Chinami, uznawaną za czasów prezydentury Obamy, zamieniono na zasadę konkurencji i konfrontacji. Ta fundamentalna zmiana była skutkiem przyjęcia

³⁷ Idem, „Kontrola zbrojeń i rozbrojenie w dziedzinie jądrowej – w 2016 roku »dreptanie w miejscu«”, *Rocznik Strategiczny* 2016/17, s. 78.

³⁸ D.G. Kimball, „Mr. Trump and the bomb”, *Arms Control Today*, grudzień 2016., https://www.arms-control.org/ACT/2016_12/Focus/Mr-Trump-and-the-Bomb [dostęp: 9.01.2019 r.].

³⁹ J. Landay, D. Rohde, „Exclusive: In call with Putin, Trump denounced Obama-era nuclear arms treaty – sources”, Reuters, 9 lutego 2017 r., <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-putin/exclusive-in-call-with-putin-trump-denounced-obama-era-nuclear-arms-treaty-sources-idUSKBN15O2A5> [dostęp: 10.01.2019].

⁴⁰ S. Holland, „Trump wants to make sure U.S. nuclear arsenal at ‘top of the pack’”, Reuters, 23 lutego 2017 r., <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-exclusive/trump-wants-to-make-sure-u-s-nuclear-arsenal-at-top-of-the-pack-idUSKBN1622IF> [dostęp: 10.01.2019].

⁴¹ *Nuclear Posture Review*, luty 2018 r., <https://media.defense.gov/2018/Feb/02/2001872886/-1/-1/1/2018-NUCLEAR-POSTURE-REVIEW-FINAL-REPORT.PDF> [dostęp: 11.01.2019].

tezy, że środowisko bezpieczeństwa USA (nie tylko zresztą w wymiarze militarnym) uległo pogorszeniu⁴².

W tych okolicznościach kwestie kontroli zbrojeń potraktowane zostały wręcz marginalnie. NPR podkreśla enigmatycznie, że USA „pozostają otwarte” na przyszłe negocjacje, ale będą je prowadzić, jeśli „pozwolą na to warunki”. Doceniając znaczenie Nowego START (redukcje, weryfikacja), dokument odnotowuje podstawowe „parametry”: pomyślnie zakończenie procesu redukcji (nastąpiło to formalnie trzy dni po opublikowaniu NPR), termin wygaśnięcia traktatu i możliwość jego przedłużenia, nie wspominając ani słowem, czy USA są do tego przedłużenia gotowe. Padła natomiast deklaracja o dalszym przestrzeganiu jego reżimu. W dokumencie przypomniano jednak, że po zawarciu Nowego START Rosja nie zgodziła się na kolejne porozumienie o redukcji zbrojeń strategicznych ani na negocjacje o ograniczeniu arsenału niestrategicznych (taktycznych) zbrojeń jądrowych.

Po publikacji NPR stało się raczej jasne, że realizacja wariantu dotyczącego uzgodnienia z Rosją nowego traktatu w sprawie strategicznych potencjałów jądrowych, zastępującego Nowy START, nie wchodzi w rachubę, a ewentualne jego przedłużenie stoi pod dużym znakiem zapytania. Administracja prezydencka podjęła jednak działania mające wykazać dalszą „przydatność” tego reżimu⁴³.

Spore nadzieje na podjęcie politycznych decyzji w sprawie ewentualnego przedłużenia obowiązywania Nowego START wiązano ze spotkaniem prezydentów USA i Rosji 16 lipca 2018 r. w Helsinkach⁴⁴, jednak jego rezultaty okazały się rozczarowujące. Można się było o tym nieco dowiedzieć na wspólnej konferencji prasowej obu przywódców⁴⁵. Władimir Putin oznajmił, że rozmawiano o uregulowaniu dialogu w sprawie stabilności strategicznej oraz nierozprzestrzenianiu broni masowego rażenia, i „zdradził”, że przekazał stronie amerykańskiej „notatkę” z „konkretnymi” propozycjami na ten temat.

Treść tajemniczej notatki Putina dotarła do opinii publicznej (ze źródeł rosyjskich) na początku sierpnia 2018 r.⁴⁶ Okazało się, że Donaldowi Trumpowi przekazano dokument pt. „Dialog na temat kontroli zbrojeń”. Określono w nim szereg dziedzin, w których oba państwa mogłyby współpracować. Na czele rosyjskich oczekiwań znalazła się problematyka przedłużenia obowiązywania Nowego START. Powinno to zostać „rozważone” przy założeniu, że „istniejące problemy związane z jego wdrażaniem zostaną uregulowane”. Dzień po spotkaniu w Helsinkach, 17 lipca 2018 r., prezydent Putin powtórzył tę opinię w wywiadzie dla amerykańskiej stacji

⁴² Szerzej: A. Kacprzyk, „Wyniki Przeglądu polityki jądrowej USA”, *Biuletyn PISM* z 16 lutego 2018 r., <https://www.pism.pl/publikacje/biuletyn/nr-29-1602> [dostęp: 11.01.2019].

⁴³ K. Reif, „Administration to review New START”, *Arms Control Today*, maj 2018, <https://www.arms-control.org/act/2018-05/news/administration-review-new-start> [dostęp: 18.01.2019].

⁴⁴ R. Stefanicki, „Putin znów ogrywa Trumpa”, *Gazeta Wyborcza* z 17 lipca 2018 r., s. 8.

⁴⁵ Politico Staff, „Full text: Trump and Putin’s press conference, transcribed”, Politico, 16 lipca 2018 r., <https://www.politico.com/story/2018/07/16/full-text-trump-putin-meeting-transcript-724369> [dostęp: 12.01.2019].

⁴⁶ B. Bender, „Leaked document: Putin lobbied Trump on arms control”, Politico, 7 sierpnia 2018 r., <https://www.politico.com/story/2018/08/07/putin-trump-arms-control-russia-724718> [dostęp: 12.01.2019].

telewizyjnej Fox News⁴⁷. Administracja prezydencka uznała obawy Rosji dotyczące niektórych aspektów implementacji traktatu przez USA za „nikczemne”⁴⁸.

Po helsińskim szczycie administracja prezydenta USA podjęła prace analityczne mające na celu ustalenie, czy utrzymanie Nowego START będzie w interesie bezpieczeństwa USA po 2021 r. Wszczęto je w sytuacji, kiedy wzmogły się oskarżenia o łamanie przez Rosję INF.

Przeprowadzone 23 sierpnia 2018 r. w Genewie konsultacje między doradcami ds. bezpieczeństwa narodowego prezydentów Trumpa i Putina – Johnem Boltonem i Nikołajem Patruszewem – wykazały znaczącą rozbieżność stanowisk, a co do przyszłości traktatu nie wypracowano „wspólnego mianownika”. Po spotkaniu Bolton powiedział, że administracja pozostaje na „wczesnym etapie” dyskusji na ten temat. Zasugerował, że być może należałoby wynegocjować z Rosją traktat, którego wzorem powinien być SORT z 2002 r.⁴⁹ „Wszystkie opcje znajdują się na stole” – potwierdziła wysoka urzędniczka Departamentu Stanu Andrea Thompson w trakcie kongresowego przesłuchania we wrześniu 2018 r.⁵⁰

Warto zauważyć, że w sprawie Nowego START w sposób wyważony, ale i asekuracyjny wypowiadały się gremia NATO. W deklaracji przyjętej na zakończenie szczytu Sojuszu, który odbył się w Brukseli w dniach 11–12 lipca 2018 r., „pochwalono” sygnatariuszy za osiągnięcie limitów w przewidzianym terminie i wyrażono „silne wsparcie” dla dalszego wdrażania traktatu, jednak przemilczano problem jego ewentualnego przedłużenia⁵¹.

Pod koniec 2018 r. możliwe były więc różne opcje. Jakikolwiek wybór zależeć jednak będzie przede wszystkim od dalszych losów reżimu INF. Najbardziej prawdopodobne wydaje się przedłużenie obecnego traktatu, na co konsekwentnie nalega Rosja. Na zastąpienie układu z 2010 r. nowym porozumieniem przed styczniem 2021 r. nie ma żadnych szans. Po pierwsze, brak już na to czasu, a po drugie, strony nie przedstawiły żadnych konkretnych propozycji. Najgorszym, ale przecież możliwym rozwiązaniem byłoby nieprzedłużenie traktatu. Oznaczałoby to, mówiąc najbardziej ogólnie, utratę wzajemnej kontroli nad potencjałami strategicznymi, które „wyzwolone” od narzuconych przez traktat limitów mogłyby zostać poddane ponownie zimnowojennej logice wyścigu zbrojeń. Stabilność strategiczna, i tak już nadwerżona, ległaby w gruzach.

⁴⁷ Chris Wallace interviews Russian President Vladimir Putin, Fox News, 17 lipca 2018 r., <https://video.foxnews.com/v/5810009147001/#sp=show-clips> [dostęp: 11.01.2019].

⁴⁸ Cyt. za: K. Reif, „No arms control advances in U.S.-Russian talks”, *Arms Control Today*, wrzesień 2018 r., <https://www.armscontrol.org/act/2018-09/news/arms-control-advances-us-russian-talks> [dostęp: 11.01.2019].

⁴⁹ Szerzej A.F. Woolf, „The New START Treaty...”, op. cit., s. 42.

⁵⁰ U.S. Congress, Senate Committee on Foreign Relations, „Status of US – Russia Arms Control Efforts”, hearing, 18 września 2018 r., A. Thompson, https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/091818_Thompson_Testimony.pdf [dostęp: 12.01.2019].

⁵¹ *Brussels Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels*, punkt 42, 11–12 lipca 2018 r., https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm [dostęp: 12.01.2019].

TRAKTAT INF – 2018 R. NAJPRAWDOPODOBNIEJ OSTATNIM ROKIEM JEGO OBOWIĄZYWANIA

O ile reżim Nowego START funkcjonował w 2018 r. bez zakłóceń, o tyle w śmiertelnym niebezpieczeństwie znalazł się obowiązujący trzydzieści lat, a więc wywodzący się jeszcze z okresu istnienia ZSRR i końcowej fazy zimnej wojny reżim INF (*Intermediate-Range Nuclear Force Treaty*) – układ o całkowitej likwidacji rakiet balistycznych i rakiet Cruise zdolnych do przenoszenia głowic jądrowych i konwencjonalnych pośredniego (odpowiednio: średniego 1000–5500 km i krótszego 500–1000 km) zasięgu stacjonujących na lądzie oraz całej infrastruktury im służącej⁵². Został on podpisany 8 grudnia 1987 r. (wszedł w życie w czerwcu 1988 r.) na czas nieograniczony w Waszyngtonie przez prezydentów USA i ZSRR – Ronalda Reagana i Michaiła Gorbaczowa.

Od połowy pierwszego dziesięciolecia XXI w. następował powolny upadek reżimu INF. Pierwsze ruchy, które zaczęły go osłabiać, wykonała Rosja⁵³. W 2007 r. zasygnalizowała możliwość wypowiedzenia układu. Z jednej strony była to reakcja na rozpoczęcie przez USA rozmów z państwami Europy Środkowej, w tym z Polską, w sprawie budowy tarczy antyrakietowej, którą wojskowi rosyjscy postrzegali jako zagrożenie dla skuteczności odstraszania nuklearnego. Z drugiej strony czynnikiem zniechęcającym było niespełnione oczekiwanie przekształcenia INF w traktat wielostronny, narzucający innym państwom, w szczególności ChRL, zakazy, które obowiązywały Rosję i USA. Akcja dyplomatyczna podjęta w tej sprawie na forum Zgromadzenia Ogólnego ONZ, poparta nawet oficjalnie przez USA, zakończyła się niepowodzeniem⁵⁴.

Jak się jednak okazało, Rosja prowadziła podwójną grę. Publicznie deklarowała przywiązanie do INF, ale w rzeczywistości podejmowała działania, które z biegiem lat coraz bardziej przekonywały USA, że zmierzają do naruszania przyjętych w nim zakazów⁵⁵. Jak donosiła amerykańska prasa w latach 2013–2014, Rosja miała w 2008 r. dokonać niezgodnych z traktatem próbnych testów w locie rakiet samosterujących, których zasięg dwa lata później oceniany był przez amerykański wywiad jako przekraczający 500 km.

O naruszeniu INF przez Rosjan administracja Baracka Obamy poinformowała po raz pierwszy publicznie dopiero w połowie 2014 r., po uprzednich konsultacjach w ramach NATO. Było to kilka miesięcy po rosyjskiej aneksji Krymu, a więc w okresie, kiedy stosunki wzajemne ulegały dramatycznemu pogorszeniu. W lipcu 2014 r.

⁵² Szerzej: M. Tabor, „Porozumienia...”, op. cit., s. 153–154.

⁵³ A.F. Woolf, „Russian compliance with the Intermediate Range Nuclear Forces (INF) Treaty: Background and issues for Congress”, Congressional Research Service R43832, 18 stycznia 2019 r., <https://fas.org/sgp/crs/nuke/R43832.pdf> [dostęp: 21.01.2019].

⁵⁴ M. Tabor, „Reżimy kontroli zbrojeń...”, op. cit., s. 98–99.

⁵⁵ M.A. Piotrowski, „Podejście Rosji do rozwoju pocisków średniego zasięgu”, *Biuletyn PISM* z 14 listopada 2018 r., http://www.pism.pl/files/?id_plik=25039 [dostęp: 12.01.2018].

Departament Stanu opublikował coroczny raport⁵⁶ zawierający oficjalne oceny strony amerykańskiej dotyczące wykonywania obowiązujących układów w zakresie kontroli zbrojeń, nieprolifracji i rozbrojenia. W raporcie tym znalazły się stwierdzenia podważające wiarygodność Rosji w wykonywaniu INF. Zostały one powtórzone, z niewielkimi zmianami, w kolejnych jego edycjach w latach 2015–2016. W raportach stwierdzano, że Stany Zjednoczone „ustaliły”, iż Federacja Rosyjska narusza zobowiązania wynikające z układu INF zakazującego posiadania, produkcji i przeprowadzania testów w locie lądowych rakiet Cruise o zasięgu 500–5500 km, a także posiadania i produkcji środków przenoszenia takich rakiet. Na poparcie swoich ocen USA powoływały się na konkretne postanowienia INF, które ich zdaniem są łamane przez Rosję (art. I, art. IV ust. 1, art. VII ust. 1, 2, 4, 7, 8, 11). Nie wskazywano jednak, o jaki „zakazany” typ rosyjskiej broni chodzi, w jaki sposób to naruszenie następuje i od kiedy oraz z jakim nasileniem. Raporty z lat 2017⁵⁷–2018⁵⁸ dostarczały pewnych informacji na ten temat (np. parametry pocisku i wyrzutni, nazwy firm zaangażowanych w ich wytwarzanie, historia i współzrzedne przeprowadzonych testów), ale dopiero ten ostatni, z kwietnia 2018 r., precyzował, że chodzi o raketę, którą Rosjanie określają symbolem 9M729, a USA – SSC-8.

8 marca 2017 r. generał Paul Selva, wiceprzewodniczący Kolegium Połączonych Szefów Sztabów, w wystąpieniu przed komisją ds. obrony Izby Reprezentantów poinformował, że Rosja przeprowadziła testy w locie niedozwolonej rakiety ziemi–ziemia, naruszając tym samym „ducha i intencję” INF⁵⁹. Potwierdził zatem coraz bardziej wnikliwie doniesienia prasowe na ten temat, pojawiające się w ostatnich miesiącach urzędowania Baracka Obamy⁶⁰.

Reakcja administracji Obamy do końca jego kadencji była bardzo ostrożna i wyważona. Przeważały działania o charakterze polityczno-dyplomatycznym. Twarda odpowiedź wojskowa nie wchodziła jeszcze w grę, chociaż jej nie wykluczano. W celu ratowania trwałości INF zdecydowano się wykorzystać „zapomnianą” już Specjalną Komisję ds. Weryfikacji – SVC. Spotkała się ona w Genewie w dniach 15–16 listopada 2016 r., po raz pierwszy od zawieszenia jej prac trzynastu lat wcześniej, w październiku 2003 r., na trzydziestym od chwili jej utworzenia posiedzeniu. Spotkanie „ostatniej szansy” w kadencji Obamy nie przyniosło jednak pozytywnych rozstrzygnięć.

⁵⁶ *Adherence and Compliance with Arms Control, Nonproliferation, and Disarmament Agreements and Commitments*, Prepared by the U.S. Department of State, lipiec 2014 r., <https://www.state.gov/documents/organization/230108.pdf> [dostęp: 11.01.2019].

⁵⁷ *2017 Report on Adherence to and Compliance With Arms Control, Nonproliferation, and Disarmament Agreements and Commitments*, 14 kwietnia 2017 r., <https://www.state.gov/t/avc/rls/rpt/2017/270330.htm> [dostęp: 14.01.2019].

⁵⁸ *2018 Report on Adherence to and Compliance With Arms Control, Nonproliferation, and Disarmament Agreements and Commitments*, 17 kwietnia 2018 r., <https://www.state.gov/t/avc/rls/rpt/2018/280532.htm> [dostęp: 14.01.2019].

⁵⁹ I. Ali, „U.S. general says Russia deploys cruise missile, threatens NATO”, Reuters, 8 marca 2017 r., <https://www.reuters.com/article/us-usa-russia-missiles/u-s-general-says-russia-deploys-cruise-missile-threatens-nato-idUSKBN16F23V> [dostęp: 15.01.2019].

⁶⁰ Szerzej: M. Tabor, „Kontrola zbrojeń w 2016 roku...”, op. cit., s. 77.

Działania prezydenta Trumpa w sprawie INF stały się bardziej dynamiczne i ofensywne, a oceny i wnioski bardziej krytyczne i konkretne niż za jego poprzednika. Od końca 2017 r. presja na Rosję zaczęła wyraźnie wzrastać.

8 grudnia 2017 r., w trzydziestą rocznicę podpisania INF, Departament Stanu ogłosił tzw. strategię reagowania⁶¹, obejmującą środki polityczne, wojskowe i ekonomiczne (zostały wymienione w tej kolejności), których zastosowanie miałyby skłonić Rosję do powrotu do przestrzegania układu. Ogłaszając ten dokument, administracja Trumpa po raz pierwszy oficjalnie ujawniła symbole „zakazanego” pocisku raketowego – SSC-8 (symbol amerykański) i 9M727 (symbol rosyjski), wskazując przy tym, że strona rosyjska „nie uznaje jego istnienia”. W reakcji na ten dokument wiceminister spraw zagranicznych Rosji Siergiej Rybakow w wydanym 9 grudnia 2017 r. oświadczeniu poinformował o otrzymaniu od USA dokumentacji dotyczącej pocisku, ale stwierdził, że nie narusza on zobowiązań traktatowych, w ten sposób jednak przyznał pośrednio, że broń ta istnieje⁶².

Sfera polityczna miała obejmować działania „wszystkimi dostępnymi kanałami”, w tym za pośrednictwem SVC. Niestety, spotkanie tego gremium w Genewie kilka dni po ogłoszeniu strategii, w dniach 12–14 grudnia 2017 r., i tym razem zakończyło się niepowodzeniem. Nawet symbolika rocznicowa nie pomogła. Do końca 2018 r. konsultacji w tej formule już nie podjęto.

W dziedzinie wojskowej stwierdzono rozpoczęcie prac o charakterze badawczo-rozwojowym – które nie są zakazane traktatem – nad konwencjonalnymi systemami pocisków raketowych średniego zasięgu bazowania lądowego oraz dokonanie przeglądu koncepcji wojskowych pod kątem wyboru takiej opcji. Kongres wyasygnował na ten cel odpowiednie środki finansowe⁶³. Gdyby z winy Rosji doszło do „upadku” reżimu INF, USA podejmą prace wdrożeniowe, aby zapewnić sobie i sojusznikom skuteczną obronę. Deklaracje te znalazły potwierdzenie w opublikowanym w lutym 2018 r. przez Departament Obrony *Przeglądzie polityki jądrowej* NPR⁶⁴. Co więcej, dokument zalecił ponowne wprowadzenie do uzbrojenia (w ciągu 7–10 lat) niestrategicznych jądrowych pocisków samosterujących wystrzeliwanych z okrętów podwodnych (SLCM), które wycofano ze służby w 2010 r. Gdy ów swoisty szantaż okaże się skuteczny, a więc Rosja powróci do „pełnego” i „weryfikowalnego” przestrzegania INF, USA są przygotowane do natychmiastowego przewrótania prac badawczo-rozwojowych.

Działania ekonomiczne dotyczyły objęcia sankcjami tych rosyjskich instytucji, które były zaangażowane w opracowanie i wdrożenie systemu SSC-8. 20 grudnia 2017 r. Departament Handlu nałożył je m.in. na firmę Nowator, najbardziej

⁶¹ Bureau of Arms Control, *Verification and Compliance Factsheet INF Treaty: At a Glance*, Fact Sheet, 8 grudnia 2017 r., <https://www.state.gov/t/avc/rls/2017/276361.htm> [dostęp: 15.01.2019].

⁶² K. Reif, „Trump sets INF response strategy”, *Arms Control Today*, styczeń–luty 2018, <https://www.armscontrol.org/act/2018-01/news/trump-sets-inf-response-strategy> [dostęp: 16.01.2019].

⁶³ A.F. Woolf, „Russian compliance...”, op. cit., s. 8–9.

⁶⁴ *Nuclear Posture Review...*, op. cit.; A. Kacprzyk, op. cit.

zaangażowaną w przedsięwzięcie⁶⁵. Ich cofnięcie uwarunkowano likwidacją kwestionowanej broni⁶⁶.

Wydaje się, że przyjęcie strategii reagowania i jej realizacja oznaczały, iż USA poważnie zaczęły rozważać możliwość wycofania się z INF, mając coraz mniejszą nadzieję na zmianę rosyjskiej postawy wobec traktatu. Jeszcze dobitniej świadczą o tym mocne stwierdzenia zawarte w NPR: *status quo*, czyli sytuacja polegająca na tym, że USA postępują zgodnie z traktatem, podczas gdy Rosja go łamie, jest „nie do utrzymania”. Porozumienia, które są naruszane, nie mogą gwarantować pewności, podkopują szanse na przyszłą kontrolę zbrojeń i mogą szkodzić bezpieczeństwu USA i sojuszników.

Poczynając od 2014 r., kiedy USA sformułowały oficjalnie oskarżenia, Rosja konsekwentnie je negowała i odrzucała jako bezpodstawne i nieprzekonujące z powodu braku „twardych” dowodów dotyczących w szczególności zasięgu kwestionowanych rakiet⁶⁷. Postawę taką przyjmowała także w 2018 r. W odpowiedzi na amerykańskie oskarżenia zawarte w wymienianym wcześniej raporcie Departamentu Stanu z kwietnia 2018 r. rosyjskie MSZ określiło je jako „fałszywe” i powtórzyło przytaczane od lat zarzuty pod adresem USA, które miały dowodzić łamania INF przez stronę amerykańską. „Poważne obawy” Rosji wzbudzały przede wszystkim system rakiet przechwytyjących (Aegis Ashore) rozmieszczonych w Rumunii (Deveselu) i budowany w Polsce (Redzikowo) od 2016 r. oraz niektóre systemy uzbrojonych dronów⁶⁸.

Swoista gra w kotka i myszkę prowadzona od kilku lat zbliżała się w ostatnich miesiącach 2018 r. nieuchronnie ku końcowi⁶⁹. Od 2013 r. co najmniej 30 razy podnoszono kwestię INF w kontaktach USA–Rosja w różnych gremiach politycznych i wojskowych. Administracja Trumpa obrała kurs na wypowiedzenie INF i podjęła działania dyplomatyczne mające na celu zdobycie aprobaty dla tego ruchu ze strony europejskich sojuszników. Nie było to łatwe z uwagi na fundamentalne znaczenie INF dla ich bezpieczeństwa w sferze wojskowej. Nie przypadkiem zatem państwa NATO pozostawały „z boku”, przypatrując się z rosnącym przerażeniem nasilaniu się kontrowersji na linii USA–Rosja i wzrastającej fali wzajemnych oskarżeń. Nie wywierały wyraźnych nacisków na Rosję i rzadko samodzielnie zabierały publicznie głos w sprawie INF, niekiedy zasłaniając się formalnym argumentem, że

⁶⁵ T. Erasto, P. Topychkanov, „Russian and US policies on the INF Treaty endanger arms control”, Commentary, SIPRI, 15 czerwca 2018 r., <https://www.sipri.org/commentary/topical-background/2018/russian-and-us-policies-inf-treaty-endanger-arms-control> [dostęp: 16.01.2019].

⁶⁶ G. Hellman, „Trump approves new Russia sanctions for violating Cold War arms pact”, Politico, 8 grudnia 2017 r., <https://www.politico.com/story/2017/12/08/trump-russia-sanctions-cold-war-arms-pact-215837> [dostęp: 15.01.2019].

⁶⁷ A.F. Woolf, „Russian compliance...”, op. cit.

⁶⁸ *Comment by the Information and Press Department on the new US Nuclear Posture Review*, The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 3 lutego 2018 r., www.mid.ru/en/diverse/-/asset_publisher/zw12FuDbhJx9/content/kommentarij-departamenta-informacii-i-pecati-mid-rossii-v-svazi-s-publikaciej-novoj-ademoj-doktriny-ssa [dostęp: 15.01.2019].

⁶⁹ W kierunku wypowiedzenia INF konsekwentnie parł doradca ds. bezpieczeństwa narodowego (od kwietnia 2018 r.) John Bolton, nazywając ten reżim „reliktem zimnej wojny” i „jednostronnym porozumieniem w policentrycznym świecie”.

nie są jego sygnatariuszami. Stanowiska głównych gremiów Sojuszu z lat 2014–2017 były ogólnikowe, ale poprawne politycznie – wskazywały na znaczenie INF dla bezpieczeństwa zarówno ich samych, jak i całego świata i wzywały Rosję do jego pełnego przestrzegania. Znaczący zwrot nastąpił dopiero na posiedzeniu Rady Północnoatlantyckiej w lipcu 2018 r. na szczelbu przywódców państw członkowskich. W przyjętej przez brukselski szczyt deklaracji stanowisko NATO w sprawie INF nie było jednak jednoznaczne⁷⁰. Z jednej strony sojusznicy opowiedzieli się za „zachowaniem” INF i wyrazili przekonanie, że USA w pełni go przestrzegają. Z drugiej w sposób dość zawiły ocenili postępowanie Rosji. Uznali bowiem, że „wobec braku wiarygodnych wyjaśnień” z jej strony „najbardziej właściwe byłoby stwierdzenie, że Rosja łamie traktat”. Wezwali ją zatem do aktywnego zaangażowania się w „dialog techniczny” z USA mający na celu wyjaśnienie wątpliwości i zadeklarowali, że będą zachęcać Rosję do jego podjęcia. Te sformułowania wskazywały, że przynajmniej niektórzy sojusznicy wątpili w pełną wiarygodność amerykańskich oskarżeń. Ostrożność podyktowana była również obawą, że jednoznaczne poparcie USA zachęci je do szybkiej odpowiedzi wojskowej, na którą europejscy sojusznicy nie są przygotowani⁷¹.

Mając poparcie ze strony NATO, USA zaczęły przygotowywać grunt do odstąpienia od traktatu. 20 października 2018 r., po jednym z wieców wyborczych do Kongresu, prezydent Trump ogłosił⁷², że „wypowie” INF w odpowiedzi na trwający od dłuższego czasu spór z Rosją o jego przestrzeganie. Dodatkowym argumentem za podjęciem takiej decyzji miały być obawy, że rozwój chińskiego potencjału raketowego odpowiadającego parametrom INF zagraża bezpieczeństwu i interesom USA w regionie Pacyfiku⁷³. Decyzja miała charakter arbitralny, została podjęta spontanicznie i nie była konsultowana z sojusznikami. Zostali nią zaskoczeni⁷⁴. Uzasadniając celowość podjęcia takiego kroku, dyrektor ds. wywiadu narodowego

⁷⁰ *Brussels Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels*, 11–12 lipca 2018 r., punkt 46, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm [dostęp: 18.01.2019].

⁷¹ A. Kacprzyk, „NATO wobec kryzysu wokół traktatu INF”, *Biuletyn PISM* z 6 grudnia 2018 r., https://www.pism.pl/files/?id_plik=25190 [dostęp: 16.01.2019].

⁷² *Remarks by President Trump Before Air Force One Departure*, The White House, Washington, DC, 20 października 2018 r., <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-air-force-one-departure-4/> [dostęp: 19.01.2019]. Po decyzji Trumpa Rosja próbowała przenieść problem na forum ONZ, zgłaszając projekt rezolucji wzywający do zachowania INF. Ta akcja dyplomatyczna się nie powiodła – *General Assembly Rejects Resolution Calling for Strengthening Russian-United States Compliance with Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty*, 21 października 2018 r., <https://www.un.org/press/en/2018/ga12116.doc.htm> [dostęp: 18.01.2019].

⁷³ Zauważmy, że na „czynnik chiński” powoływali się Rosjanie w 2007 r., rozważając wówczas wycofanie się z INF.

⁷⁴ K. Kubiak, „The INF Treaty: European perspectives on the impending U.S. withdrawal”, *Arms Control Today*, grudzień 20118, <https://www.armscontrol.org/act/2018-12/features/inf-treaty-european-perspectives-impending-us-withdrawal> [dostęp: 21.01.2019]. Niektóre z państw wyraziły poważne obawy co do konsekwencji ewentualnej realizacji zamierzenia (np. Niemcy, Francja), inne przyjęły to ze „zrozumieniem” (np. Polska) albo aprobatą (np. Wielka Brytania).

Daniel Coats przedstawił publicznie 30 listopada 2018 r.⁷⁵ dodatkowe szczegóły dotyczące rosyjskich naruszeń INF, a w szczególności „metodologię”, która pozwoliła USA dowiedzieć, że zasięg rakiety 9M729 wystrzeliwanej z ruchomej naziemnej wyrzutni jest niezgodny z INF. Miał to być niezbity dowód uzasadniający amerykański krok. „Ujawnił” również (pisała o tym wcześniej prasa), że Rosja sformułowała „wiele” batalionów wyposażonych w zakazane pociski, które stanowią bezpośrednie zagrożenie konwencjonalne i jądrowe w stosunku do większości terytorium Europy i części Azji.

Rosja liczyła się z wypowiedzeniem układu, ale nie spodziewała się, że decyzja zapadnie tak szybko. W trakcie konferencji prasowej zorganizowanej 26 listopada 2018 r. wiceminister spraw zagranicznych Siergiej Riabkow⁷⁶, przedstawiając historię pięcioletniego sporu i wzajemnych oskarżeń z perspektywy rosyjskiej, przyznał, że INF nie jest wprawdzie „idealny” i nie w pełni przystaje do współczesnych warunkowań bezpieczeństwa, ale należy go zachować. Zadeklarował otwartość Rosji na „wszelkie wzajemnie korzystne propozycje” uwzględniające interesy obu stron. „Rozmowy techniczne” nie zostały podjęte. Żadne propozycje, które by satysfakcjonowały strony, nie padły.

4 grudnia 2018 r. sekretarz stanu Michael Pompeo, występując na konferencji prasowej w Brukseli, ogłosił⁷⁷, że USA „zawieszają” na 60 dni swoje zobowiązania wynikające z INF, chyba że Rosja powróci do przestrzegania traktatu w sposób „pełny i dający się zweryfikować”. Oznacza to, że jeśli Rosja nie dostosuje się do amerykańskiego ultimatum, to USA uruchomią formalną procedurę wystąpienia z INF (art. XV). Może to nastąpić po upływie sześciu miesięcy od dnia notyfikowania tej decyzji Rosji z odpowiednim uzasadnieniem, sporządzonym w formie oświadczenia, że wystąpiły „nadzwyczajne” okoliczności związane z przedmiotem traktatu, które zagrażają żywotnym interesom USA. Uzasadniając szeroko amerykański krok, sekretarz stanu powiedział, że „pod względem strategicznym nie ma sensu pozostawanie jedynym państwem, które przestrzega traktatu INF”, w sytuacji, kiedy Rosja go złamała, a „wiele” innych państw, w tym Chiny, Korea Północna i Iran, rozbudowuje bez żadnych ograniczeń traktatowych systemy rakietowe zakazane przez INF. Podkreślił przy tym dobitnie, że tylko Rosja może „ocalić” traktat, jeśli przyzna się do naruszeń i w dający się zweryfikować sposób powróci do jego pełnego przestrzegania.

Tym razem USA uzyskały jednoznaczne wsparcie ze strony sojuszników. Tego samego dnia ministrowie spraw zagranicznych państw Sojuszu w przyjętym

⁷⁵ *Director of National Intelligence Daniel Coats on Russia's Intermediate – Range Nuclear Forces (INF) Treaty Violation*, 30 listopada 2018 r., <https://www.dni.gov/index.php/newsroom/speeches-interviews/item/1923-director-of-national-intelligence-daniel-coats-on-russia-s-inf-treaty-violation> [dostęp: 21.01.2019].

⁷⁶ „Sergey Rybakov on the INF treaty”, Voltaire Network, 26 listopada 2018 r., <https://www.voltairenet.org/article204225.html> [dostęp: 22.01.2019].

⁷⁷ *Press Availability at NATO Headquarters, Michael R. Pompeo, Secretary of State, Brussels, Belgium*, 4 grudnia 2018 r., <https://www.state.gov/secretary/remarks/2018/12/287873.htm> [dostęp: 21.01.2019].

specjalnym oświadczeniu dotyczącym INF⁷⁸ wezwali Rosję do „natychmiastowego” powrotu do pełnego jego przestrzegania, dodając, że łamanie przez nią traktatu podważa fundamenty efektywnej kontroli zbrojeń i bezpieczeństwa sojuszniczego. Jest to część rosyjskiego wzorca zachowań, który ma na celu osłabienie euroatlantyckiej architektury bezpieczeństwa.

Następnego dnia Rosja odpowiedziała „gniewnie”. Prezydent Putin oświadczył⁷⁹, że zareaguje „odpowiednio”, a szef sztabu generalnego sił zbrojnych Walerij Gierasimow zagroził, że kraje, które rozmieszczą u siebie rakiety dotychczas zakazane, „staną się dla Rosji obiektem rażenia”⁸⁰.

15 stycznia 2019 r. w Genewie pod przewodnictwem Andrei Thompson i Siergieja Riabkowa odbyło się spotkanie „ostatniej szansy” ekspertów obu stron. Rosyjska oferta wzajemnej kontroli obiektów naruszających INF została odrzucona⁸¹. 2 lutego 2019 r., zgodnie z grudniową zapowiedzią Michaela Pompeo, USA oficjalnie notyfikowały Rosji wypowiedzenie INF, zawieszając w trakcie trwania tego okresu (sześć miesięcy) swoje zobowiązania wynikające z traktatu⁸².

Wszystko wskazuje na to, że INF, ostatni z reżimów okresu zimnej wojny wiążących oba państwa, przechodzi nieuchronnie do historii. Formalnie nastąpi to 2 sierpnia 2019 r.

* * *

Obecny, 2019 rok może się okazać krytyczny dla trwałości systemu porozumień w dziedzinie kontroli, ograniczeń i redukcji oraz rozbrojenia jądrowego. Największy cios temu systemowi mogą zadać USA, „zrywając” INF i utrzymując niepewność co do przyszłości Nowego START. Oby się nie okazało, że 5 lutego 2021 r., po raz pierwszy od 1972 r., przestaną istnieć jakiegokolwiek limity prawnie wiążące dwa największe arsenały jądrowe na świecie. Perspektywa taka jest niestety realna. Wróży to bardzo źle osłabionemu w 2018 r. reżimowi NPT, który w 2020 r. będzie miał pięćdziesiąt lat. Stał on przed dramatycznymi wyzwaniem, z którymi będą musieli się zmierzyć jego sygnatariusze na dziesiątej Konferencji Przegładowej.

⁷⁸ *Statement on the Intermediate-Range Nuclear Forces (INF) Treaty, Issued by the NATO Foreign Ministers, Brussels*, 4 grudnia 2018 r., https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_161122.htm [dostęp: 22.01.2019].

⁷⁹ T. Grove, „Putin threatens arms race as U.S. prepares to exit nuclear treaty”, *The Wall Street Journal* z 5 grudnia 2018 r., <https://www.wsj.com/articles/putin-threatens-arms-race-as-u-s-prepares-to-exit-nuclear-treaty-1544012990> [dostęp: 23.01.2018].

⁸⁰ „Russia not to leave US withdrawal from INF Treaty unanswered, says General Staff”, TASS, 5 grudnia 2018 r., <http://tass.com/defense/1034387> [dostęp: 22.01.2019].

⁸¹ R. Emmott, „Russia, U.S. fail to save missile treaty, Washington to pull out”, Reuters, 16 stycznia 2019 r., <https://www.reuters.com/article/us-usa-nuclear/russia-us-fail-to-save-missile-treaty-washington-to-pull-out-idUSKCN1PA2C3> [dostęp: 22.01.2019].

⁸² *The White House, President Donald J. Trump to Withdraw the United States from the Intermediate-Range Nuclear Forces (INF) Treaty*, Washington, D.C., 1 lutego 2019 r., <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-withdraw-united-states-intermediate-range-nuclear-forces-inf-treaty/> [dostęp: 18.02.2019]. W dokumencie podkreślono, że „jedynie pełne i poddane weryfikacji zniszczenie przez Rosję rakiet naruszających INF, wyrzutni do nich i związanej z nimi infrastruktury może uratować ten traktat”.

THE NEW START AND INF REGIMES IN THE LIMELIGHT IN 2018

In 2018, the world's arms control architecture teetered on the brink of collapse. The paper presents some examples of this process: 1. the United States withdrew from the Iran nuclear deal (P5 + 1 – Iran); 2. the summit in Singapore was important, but negotiations between the United States and North Korea over Pyongyang's nuclear programme and denuclearization of the Korean Peninsula stalled; 3. the new START was correctly implemented but its future is uncertain; 4. the US threatened to withdraw from the INF.

Keywords: P5 + 1 – Iran accord, US–North Korea summit in Singapore, denuclearization of the Korean Peninsula, US–Russia summit in Helsinki, New START, INF, NATO and INF

Słowa kluczowe: porozumienie P5 + 1 – Iran, szczyt USA–Korea Północna w Singapurze, denuklearyzacja Półwyspu Koreańskiego, szczyt USA–Rosja w Helsinkach, Nowy START, INF, NATO wobec INF